

EMIL BRUMARU - REVERIA ONIRICĂ

Emil Brumaru – the Oniric Reverie

Drd. Romelia POPP
Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș

Abstract: The present paper views the ideal of Emil Brumaru to project the reality into the creation of a different reality, in a livresque, even mythological vision; the regime he uses in his work is that of candour, since he speaks about the recovered naivety as he decides to return to the miracle offering state; the onirical poet makes use of certain objects and beings in order to reactivate is predisposition to free phantasy and develops a suave, graceful, even aesthetic world.

Keywords: Emil Brumaru, vision, free phantasy, oniric reverie

Emil Brumaru literaturizează și se autoparodiază simultan, cântă bucatele apetisante, farmecul bucătăriilor misterioase, dulceața odăilor în penumbra amiezii, în acest fel se va construi un univers plauzibil. Poetul recurge la proiectarea elementelor realității până la a crea prin ele o altă realitate, într-o viziune livresc-șăgalnică și chiar un fel de mitologie a derizoriului, și anume o mini-mitologie. Regimul în care funcționează gândirea producătoare este acela al candorii, fiind vorba despre naivitatea redobândită, reînvățată, „rânduită” prin hotărârea poetului de a se reîntoarce la starea în care lumea îi oferea miracole, oferindu-i în fiecare clipă bucurii mici, elementare. Poetul onirist se folosește de câteva obiecte și ființe pentru a-și reactiva predispoziția de fantazare liberă și dezvoltă o lume, populând-o himeric, întâlnind un senzualism suav, livresc, grațios și chiar estetizant.

Introducere

Poezia de tranziție din șaptezecismul românesc exprimă trecerea de la armonia formală și substanțială a lumii literare interbelice și postbelice la „dizarmonia” lumii tradusă în textele optzecismului. Scriitorii generației '60 restaurează poeticitatea într-o nouă tonalitate, mai complexă: de la exuberanța juvenilă la intelectualizare, de la patosul reformaților avangardiști la retorica ceremonioasă a viziunilor tandru-gingașe în care se regăsește și Emil Brumaru.

Manieristul onirismului este Emil Brumaru, care realizează o adevărată expediție lirică în tainele „dulapului”. El literaturizează și se autoparodiază simultan, cântă bucatele apetisante,

farmecul bucătăriilor misterioase, dulceața odăilor în penumbra amiezii, în acest fel se va construi un univers plauzibil.

Emil Brumaru se apropie de „vraciul tribului oniric”, Leonid Dimov, prin ponderea implicării subiectului în reprezentarea elementelor realului. Putem observa că nu obiectele în sine sunt importante, ci modul cum acestea pot provoca fantezia și înrâuri spiritul, decuplând facultatea vizionară. Poetul recurge la proiectarea elementelor realității până la a crea prin ele o altă realitate, într-o viziune livresc-șăgalnică și chiar un fel de mitologie a derizoriului, și anume o mini-mitologie. Regimul în care funcționează gândirea producătoare este acela al candorii, fiind vorba despre naivitatea redobândită, reînvățată, „rânduită” prin hotărârea poetului de a se reîntoarce la starea în care lumea îi oferea miracole, oferindu-i în fiecare clipă bucurii mici, elementare. Poetul onirist se folosește de câteva obiecte și ființe pentru a-și reactiva predispoziția de fantazare liberă și dezvoltă o lume, populând-o himeric, întâlnind un senzualism suav, livresc, grațios și chiar estetizant.

Poetul propune un altfel de oniric, unul diferit de cel dimovian, nu al ascensiunii sau al coborârii, ci al linearului, în care se păstrează plăcerea de a spune. Filonul erotic se regăsește mai în toate poeziile sale, fiind, până la urmă, o formă de individualizare a poeziei sale. Poetica lui se constituie prin două aspecte bine definite: spațiul estetic și estetizant și cel ideal, utopic și bucolic pe care și-l construiește în vis. Pentru el, oniricul este locul protector, acel loc în care se retrage o dată cu obiectele realității pe care și-o reface cu o poftă neîncetată de apropiere a obiectelor.

Modelul idilic vs modelul oniric

Prin aderarea la grupul oniric, Emil Brumaru împacă modelul idilic cu cel utopic, reprezentarea idilismului fiind una conștient și riguros cultivată, asemenea unei asumări livrești a acestei construcții imaginare. Datorită manierei de fină execuție, de reinterpretare subtilă a unui model, devenit stereotip decăzut din literatură în ideologia curenților populiste, Brumaru subscrie la onirismul structural, estetic definit de către Dumitru Țepeneag ca fiind o literatură perfect rațională în modalitate și mijloace atâta timp cât își alege ca și criteriu un fenomen irațional, adică visul¹.

Emil Brumaru adoptă un spațiu personalizat cu măsură, măsură creată de scriitura lucidă, voluntară și conștientă de miturile resemantizate. Astfel, eul modern se retrage într-un imaginar

¹ Leonid Dimov și Dumitru Țepeneag, **Momentul oniric**, Editura Cartea Românească, București, 1997, p. 150.

protector, matricial, dar pentru a nu consoana în registrul artificialului cu realitatea socială, modelul acesta poate fi o viziune solemnă utopică sau o raportare ambiguă, ludică, autoironică a acestui construct idilic, după părerea Rodicăi Ilie². Opoziția estetică afirmată de către grupul oniric este justificată nu doar la nivel artistic, cât și prin situația inadaptării la mediul social și la cel politic, astfel încât orice tentativă de a ieși din realul conjunctural pe căi teoretice va duce la autodefinirea idealizantă a „luptătorilor” drept „cavalerii visului cu viziera trasă pe ochi”; Brumaru conferindu-le un titlu ironic de noblețe congenerilor săi.

Poezia lui Brumaru este una a plenitudinii vieții, într-un timp al ceremoniosului fast inocent, descoperit de către un eu căutător al senzualității și erotismului universal. Întâlnim în unele poeme manifestările substanței ontice precum și ale individului, care se află într-o relație simpatetică și extatic contemplativă cu „peisajul”, adică spațiul în care se încadrează modelul societal idilic. Acest cadru idilic nu se constituie ca invariantă; datorită unor modificări fine de substanță se poate interpreta modelul idilic în calitate de spațiu societal compensatoriu, în ipostaza de suprasemn, de obiect cultural asimilat unei practici a rescrierii. Volumul *Cântece naive* este centrat pe dualismul de registru, care contrapune idilicului elegiacul. Datorită acestei ambivalențe a scriiturii modelul idilic este consolidat în cheia tradițională, conservatoare a imaginarului, care traduce un spațiu al interiorității naturale, neafectate dizarmonic, dar refăcând lumea paradisiacă a coeistenței umanului cu vegetalul și zoomorul în ritmurile concentrate ale universului regăsit și reconstruit în stadiul prospețimii și purității.

Se observă că, uneori, modelul idilic nu mai mizează pe actul poetic în a se construi pe sine, ci poetul ascunde în scriitură ambiția și gestul producerii unui „obiect autonom” după cum afirma D. Țepeneag³, acestea fiind atitudini implicite, mijlocite printr-un imaginar consacrat, preexistent. Brumaru este poetul care conferă toposului viziunea complexă a imaginilor contradictorii, dizolvante și distorsionante ale formelor naturalului pentru a le recompune. Există o dispersie a acvaticului care echivalează cu vidul eteric pe care îl dezvăluie și îl suplinește; iar vegetalul alături de lumea colcăitoare a micilor vietăți asigură participarea la o existență elementară a beatitudinii originare, energia fiind focalizată la polul răsturnat al Pământului, având rolul de matrice producătoare, de forță generatoare. Astfel, timpul se va comprima în spațiu, înghițit în perfecțiunea fructului neatins, iar poemul lui Emil Brumaru este transformat într-un

² Rodica Ilie, **Emil Brumaru monografie**, Editura Aula, Brașov, 2000, p. 11.

³ Leonid Dimov și Dumitru Țepeneag, op. cit., 160.

mecanism de construire și reconstruire a modelului idilic devenit, în timp un model metafizic și metatextual.

Poetica adoptată de Brumaru se revendică de la tehnica propusă de onirismul structural estetic, care miza pe a face și a construi, acțiuni caracteristice artistului, care nu are pretenția de a descoperi ceea ce există deja, ci ambiția sa rezidă în producerea unei sinteze al cărei model se află în vis; în așa fel încât imaginile să fie percepute simultan⁴. Astfel, scriitura se detașează de ceea ce reprezintă modelul idilic devenit imagine a lumii sau un loc comun preexistent; poetul ajungând să reinstaureze un suprasemn cultural pe alte coordonate modern-tranzitive. Modelul idilic își va pierde forța, prin urmare supraviețuind numai în următoarele poeme: „Detectivul Arthur” și „Julien Ospitalierul”, unde întâlnim manifestări de nesiguranță, substituindu-se prin intermediul viziunilor utopice față de care se manifestă diverse atitudini: credibilitate și siguranță protectoare, intimism care facilitează instaurarea sentimentului de confort și satisfacție, armonie sau amenințarea sfâșierii iluziei, ajungând până la conștiința dedublării imaginii lumii, chiar autoironie și dezabuzare: „A fost un timp când vă spuneam și vouă/ Umila mea părere despre rouă/ Și chiar purtam, topită-n fragi, pe scuturi/ Umila mea părere despre fluturi,/ Iar uneori v-a speriat puțin/ Umila mea părere despre crini.” (Ultima elegie)

Cotidianul obsedant

Valeriu Cristea consideră că Emil Brumaru „nu degustă pasiv o realitate bucolică, el creează activ o ficțiune compensatoare”⁵, iar poetul în ipostaza eului arcadic, departe de zbuciumul realității referențiale, reface textual o realitate ideală, stăpânită de o coerență internă pliată pe ordinea centripedă a imaginarului domestic. Astfel, centrul poemelor devine bucătăria, prezentă în toposul reamintirii prin determinanți nostalgici: „vechi și dragi bucătării de vară...” sau „dulci bucătării de vară”, chiar și „sufrageriile adânci” au un erotism periculos, incendiar pe alocuri, care cuprinde și antrenează obiectele, anulând limitările regnurilor, încât în cele din urmă umanul se transfigurează într-o stare inefabilă: „Iar către amurg, fără a mai ține minte/ Cine suntem, aproape de mătasă/ Îngenunchind pe paturile sfinte/ Am da cu sufletele noastre foc la casă”.

⁴ Leonid Dimov și Dumitru Țepeneag, *ibidem*.

⁵ Valeriu Cristea, **Domeniul criticii**, Editura Cartea Românească, București, 1976, p. 134.

Retragerea din realitate reprezintă un act definitiv literaturii momentului din rațiuni exterioare, contra-ideologice; retragere substituită de o poetică a compensației, a construcției unui „circuit interior”, iar imaginea sublimată a contingentei depășește idilismul revelând un topos spiritualizat unde eul se află în așteptarea saltului realității, lăsându-se invadat de ea. Poemul *Mierea lumii* se poate citi ca o problematizare a întregii poetici instaurative a lui Emil Brumarul, căci în metatext se dezvăluie construcția arcadică a lumii în care eul se complace ca parte integrantă a acestei realități. Falia produsă la nivelul eului empiric se estompează, prin intermediul unei structuri antifrazice subtile, fiind ascunsă de masca imaginarului mistic ce absoarbe eul scindat al „cavalerului visului cu viziera trasă pe ochi”; totul într-o ipostază unitară jubilând, în aparență, în și de pulsația întregului în raport cu care ființa se simte perfect integrată, în ciuda faptului că asimilarea se realizează printr-o ușoară agresivitate a exteriorului: „m-a prins în ghearele lui calde/ un fluture crepuscular”. Astfel, realitatea nu este resimțită ca distanță, ci mai degrabă ca o prezență acaparatoare, la mărșălaș careia rezonază eul. Se pare că natura este cea care ia locul imperativelor culturale, iar strategiilor domesticului li se substituie naturalul; vegetalul construind un spațiu similar căminului, imaginarul fiind orânduit pe schemele verbale arhetipale: „a posedă” sau „a pătrunde”, verbe aparținând structurilor mistice, după opinia lui Gilbert Durand⁶. Natura în poemele lui Brumarul ar trebui privită în ipostaza culturală a constructului utopic, adică asemenea unui suprasemn, sau chiar semn de gradul doi, motivat de necesitatea unei poetici compensatorii; natura devenind decor, transfigurată sau chiar reificată. În cazul poemelor numite chiar de către autor „cântece naive”, artificializarea este redusă la gradul zero al scriiturii, poemul autentificând și motivând simultan selecția modelului utopic.

Se observă că timpul conceput de Emil Brumarul se pliază în mod evident modelului utopic, încât unui spațiu numit: conservator, protector, intim și chiar cald, structurat de un imaginar mistic, îi corespunde imaginea unei așa-numite cronologii neîncepute, sau fuzionarea celor trei segmente ale axei temporale: trecut, prezent și viitor. Durata timpului brumarian își păstrează caracterul constant în și prin intermediul prezenței eului arcadic, prin atitudinea extatică a ființei în raport cu frumusețea atemporală, care este focalizată și asimilată eului datorită stării de veghe a permanentei uimiri. Spațiul voluptății este reîntâlnit și întruchipează perfecțiunea

⁶ Gilbert Durand, **Structurile antropologice ale imaginarului**, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998, p.78-80.

recâștigată în armonie cu lumea obiectuală, vegetală, iar domesticul alături de natural participă la jocul poetic al „exacerbării imaginative”, după cum observă Eugen Negrici⁷.

Întâlnim poeme în care eu-l poetic dă senzațiilor cale liberă să ia cu asalt lumea nimicurilor cotidiene; acest asalt se oprește la jumătate, iar metamorfoza nu are loc. De cele mai multe ori conștiința exacerbantă a prezenței ființelor și lucrurilor umile, plonjarea în ele, trăirea, pe o cale senzorială a lumii nimicurilor determină „revelația” subiectului, reușește integrarea obiectelor în subiect și atingerea fabulosului. Obiectele reveriei devin proiecții ale subiectului în care acesta se regăsește transfigurat și prin care poate evada din melancolie. Astfel ne găsim în fața unei lumi fabulos-suavă ca un veșnic trecut imaginar: „Când seara-n magazii de rumeșu/ Ni se preling pe suflete vagi uși/ Și ne-ntâlnim deodată față-făță/ Cu mari păienjeni care cară ață(...) Sfășietor o cântă dintr-un tub,/ Aeru-i strâns cu grijă în dulap/ Împăturit de cel mai blând seraf,/ O, prin unghere îngerii fac liberi/ Deschideri noi, de aripi și închideri,(...)” *Elegie*

Observăm întâmplări amuzante, casnice care își proclamă tentațiile erotice. Această lume este constituirea unei lumi mirifice, radioase, cu personaje care mimează gesturi învăluită de aromele leneșe și lentoarea provinciei sacre, mitice o lume care va transforma de către Brumarul într-un spațiu estetic și utopic. Cu ajutorul și prin intermediul reveriei, poetul reface contactul cu intimitatea lucrurilor, asumându-și realitatea imediată la nivel senzorial, printr-o neobișnuită capacitate perceptivă, ce impregnează tot universul cu o magie a culorilor, formelor, aromelor celor mai diverse și mai inconstante, după cum remarcă Iulian Boldea⁸. Criticul Alexandru Cistelean vorbește despre instaurarea unei ambianțe impregnate de panerotism, unde lucrurile cele mai disparate se află într-o relație de comuniune totală, într-o armonie cu rezonanțe adânci în intimitatea lor; întâlnim obiecte care fie jubilează, fie leșină, tremură ori împietresc, totul în funcție de fluidul erotic ce le străbate, precum și de rezonanța acestuia. Lumea lui Emil Brumarul emană dintr-un substrat amoros și pare condusă după principii gynecocratice, nucleul e reprezentat de feminitatea calină, iar întreaga sa mișcare constă într-o mitologizare a voluptății matrimoniale⁹. Se observă o stare de beatitudine, de armonie cu lucrurile, de trăire somnolentă printre obiectele cele mai umile. Un personaj liric emblematic pentru lirica lui Brumarul este Julien Ospitalierul, un alter ego, o mască a atitudinilor poetului; Julien care se descrie și povestește o zi din viața sa.

⁷ Eugen Negrici, **Introducere în poezia contemporană**, Editura Cartea Românească, București, 1985, p. 59.

⁸ Iulian Boldea, **Istoria didactică a Poeziei românești**, Editura Aula, Brașov, 2005, p. 567.

⁹ Alexandru Cistelean, **Poezie și livresc**, Ed. Cartea Românească, București, 1987, p. 190.

Emil Brumaru este un poet care își structurează viziunile sub aspectul grației imagistice, al suavității și delicateții, prin gesturi lirice lente, somnolente, circumscrise într-un cadru poetic specific, și anume al interiorului somptuos care favorizează visarea și reveria contemplativă. Poemele de dragoste se impun prin fragilitatea și suavitatea imaginilor, prin puritatea desenului și senzația de intimitate, de apropiere, de comuniune delicată și profundă; poemele înscenând un ceremonial ludic, cu valențe ale carnavalescului. Brumaru nu are un „program”, el poetizează elanul candid al simțurilor, fără a-l motiva. La el totul e „prozaic”, transfigurat de imaginație, prefăcut în miracol, ceva ce devine poetic prin ingenuitatea cu care a visat.

Identitatea originară

Imaginația lui Emil Brumaru este determinată de poemul de început al volumului de debut: poemul *Elegie* din volumul „Versuri”, apărut în 1970. Natura poetică prezentă în toate cărțile lui Brumaru este intitulată de către Aurel Pantea¹⁰ un avatar al voluptății, explicând că descoperirea acestei atitudini originare a lirismului, bucuria vieții elementare, poate fi considerată un fel de protest față de „seriozitatea” sistemului politic, determinat să implementeze în mintea membrilor săi atitudini automate. Astfel, celebrarea vieții originare a senzațiilor poate fi considerată o modalitate eficientă de a evada din tenebrele controlului; iar ideologia totalitară poate fi înșelată, căci ea pretindea că afirmă valorile vieții. Volumul de debut stabilește o identitate originară, una care percepe lumea la dimensiunea fericirii, identitate care este definită pe întreg registrul senzorial, și anume: identitatea gustă, vede, aude, miroase și pipăie materia lumii. Se poate aduce în discuție aici apetitul regăsirii unei plenitudini de odinioară, atunci când ființa se manifesta într-un fel de rai al deplinătății senzoriale. Visul diurn al poetului nu este altceva decât visul copilăriei, pe care numai presimțirea materialității lumii o face capabilă să guste edenul, în opinia lui Aurel Pantea¹¹. Poetul și cititorul sunt conștienți de faptul că în materialitatea pregnantă a materiilor, există o viață amintită sau proiectată; iar seriile amintirilor aduc în scena conștiinței un spectacol. Un asemenea spectacol pus în conștiință naște și o somnolență provocată de dorința de a uita de sine în interiorul materiei lumii. La Emil Brumaru, se pare că momentul percepției este unul al celebrării tuturor ispitelor materialității; apetitul

¹⁰ Aurel Pantea, **Poezie română contemporană**, Editura Univ. „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2004, p. 89.

¹¹ Aurel Pantea, **op. cit.**, p. 89.

senzual fiind unul extrem de bine edificat de mobilitatea percepțiilor și senzațiilor, dincolo de spectacolul lor, într-un plan secund.

Brumarul este un visător a cărui visătorie presupune și în același timp solicită un fel de nostalgie a indistinției prin regăsirea unei intimități imediate cu materialitatea lumii. Aurel Pantea descoperă drept aliat al visătoriei lenea, din care se naște somnolența; fiind vorba în poezia brumariană despre o lene înscrisă în miezul senzației¹². Întâlnim un întreg exercițiu al senzațiilor, unde se întâlnesc, uneori, adâncimi și mistere întunecate: „Și-n cet sufletul nostru-a căpătat/ Ape adânci cu lustru-ntunecat”, *Cântec* din volumul „Versuri”. Există o pleiadă de gesturi lente, alături de miresme călătoare, iar materiile moi și peisajele lascive par adevărate epifanii ale sufletului la care se face referire. Sufletul, la fel ca oricare altul visează, iar acțiunea se concretizează în vise ca aparținând unei realități semiadormite a lumii; materialitatea imaginarului poetului este produsul activității acestei entități. Un simplu „obiect”, în acest caz un trup adormit de femeie, poate fi destul de sugestiv pentru a face să transpară profunzimi transsenzoriale. Prin intermediul activității imaginației realitatea nucleară se transpune în lume; nucleul intim al imaginației brumariene aducând voluptatea în această lume.

Sufletul, fiind o sursă a voluptății, umple timpul perceput ca materialitate răcoroasă, generând gesturi încete, însă de o melodioasă senzualitate; chiar și actul scrierii pare a se resimți după influența somnoroasă a unor medii moi. Suntem puși astfel în fața unei onirii blajine, observăm cum senzorii poetului adorm în fața realului, iar bucuria concreteții generează adevărate evaziuni: „Dacă iei o portocală/ Și-o dezbraci în pielea goală/ Ca să-i vezi miezul adânc/ peste care îngeri plâng/ Cu căpșune-n loc de ochi/ Și aripi din foi de plopi/ Se întâmplă să uiți totul”, *Versuri*. Se observă două senzorialități: cea originală care întâlnește concretețea și începe să viseze, iar cea de a doua este una construită de un visător rafinat, acesta construind pentru a putea visa. Visătorul își vindecă nostalgiile în actul imaginării unor secvențe stranii, însă în cazul primului observăm o oarecare sfială în a-și lăsa imaginația liberă, mulțumindu-se cu simpla contemplare. Limbajul însuși devine o serie de șoapte, obiectele se gustă reciproc, se simt și se regăsesc.

Emil Brumarul își imaginează o casă în care cerul și terestritatea încep să viseze împreună, iar miezul concreteții infinit suave, fiind adormit și leneș, edifică în cele din urmă realitatea; această activitate, sau chiar semi-activitate aduce în poemele brumariene liniști molatice, unde

¹² Aurel Pantea, **op. cit.** p. 90.

plăcerea se îmbină cu angoasele unor peisaje, cel puțin ciudate: „Pe lacuri mari, catifeleți și morți,/ Plutesc, striviți de nuferi proaspeți cerbii.”, *Versuri*.

Concluzii

Emil Brumaru este considerat „un poet al limbii și al nasului”, în opinia lui Ion Negoïtescu¹³, iar versurile sale sunt predominante de simțurile gustativ și olfactiv, cu ajutorul cărora creează forme plastice, în conformitate cu legile corespondențelor senzoriale. Poezia este colorată cu ajutorul gustului și mirosului, acestea conlucrând pentru a satisface poftele noastre gastronomice, aici fiind vorba și despre nevoai spirituală a sufletului, mai mult decât cea strict biologică.

Ruxandra Cesereanu observă că universul real este cel cercetat sub lupă de către acest poet, pe sectoare și zone, secțiuni și arealuri purificate prin infuzia unui fantastic spumos¹⁴. O bună dispoziție delirant-lucidă îl face pe poet să aibă parte de un *carpe diem* halucinatoriu, secondat și de un eros năbădăios; bulimia fantastă a poetului este văzută drept maladie, ca și cum prin vene i-ar curge un curcubeu de personaje simpatice. Asociațiile de cuvinte care apar în aceste deliruri sunt muzicale, paradoxale, iar țicneala bântuie asemenea unei muze ispititoare prin poeme¹⁵. Se pare că poeziile lui Emil Brumaru sunt niște ficțiuni care populează nonșalant lumina zilei, iar aici fantasticul se simte mai bine decât sub stăpânirea întunericului, fiind un fantastic țâșnit din bucurie și nu din spaime.

Bibliografie:

Boldea, Iulian, *Istoria didactică a Poeziei românești*, Editura Aula, Brașov, 2005

Cesereanu, Ruxandra, *Deliruri și delire. O antologie a poeziei onirice românești*, Colecția Antologiile Paralela 45, Pitești-Brașov-Cluj-Napoca, 2000

Cistelecan, Alexandru, *Poezie și livresc*, Ed. Cartea Românească, București, 1987

Cristea, Valeriu, *Domeniul criticii*, Editura Cartea Românească, București, 1976

Dimov, Leonid și Țepeneag, Dumitru, *Momentul oniric*, Editura Cartea Românească, București, 1997

¹³ Ion Negoïtescu, **Scriitori contemporani**, Editura Dacia, Cluj, 1995, p. 54.

¹⁴ Ruxandra Cesereanu, **Deliruri și delire. O antologie a poeziei onirice românești**, Colecția Antologiile Paralela 45, Pitești-Brașov-Cluj-Napoca, 2000, p. 174.

¹⁵ *Ibidem*, **ibidem**.

Durand, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998

Ilie, Rodica, *Emil Brumaru monografie*, Editura Aula, Brașov, 2000

Negoîțescu, Ion, *Scriitori contemporani*, Editura Dacia, Cluj, 1995

Negrici, Eugen, *Introducere în poezia contemporană*, Editura Cartea Românească, București, 1985

Pantea, Aurel, *Poezie română contemporană*, Editura Univ. „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia, 2004